

УДК 3339.924

Петько С.М., аспірант кафедри міжнародної економіки
КНЕУ імені Вадима Гетьмана, м.Київ

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Стаття присвячена дослідженню сутті та значення економічної інтеграції, яка відіграє велику роль у сучасній глобальній економіці. Завдяки феномену економічної інтеграції світ побачив такі економічні інтеграційні угруповання: ЄС (Європейський Союз); НАФТА (Північноамериканська зона вільної торгівлі); МЕРКОСУР (Південний спільний ринок); АСЕАН (Асоціація країн Південно-Східної Азії) та ін.

The article is devoted to studying of the essence and importance of the economic integration, which plays an important role in the modern global economy. Thanks to the phenomenon «the economic integration» the world can see such economic integration groups: MERCOSUR (Southern Common Market), ASEAN (Association of South-East Asian Nations), EU (European Union), NAFTA (North American Free Trade Area) and others.

Глобалізаційні процеси відзначаються всеохоплюючим, планетарним масштабом, що характеризується співпрацею держав та міжнародних організацій, інших суб'єктів господарювання. Під дією процесу глобалізації відбуваються зміни в суспільстві в цілому. Якщо говорити про інтеграційні процеси, то характерною ознакою є співпраця та взаємовідносини, що відбуваються на рівні декількох держав, результатом чого стає утворення єдиного економічного простору (вільний рух капіталу, робочої сили, товарів і послуг).

Якщо глобалізаційні процеси є закономірним розвитком суспільства, то інтеграційні процеси ґрунтуються на відповідності розвитку сфер суспільного життя певних країн, що прагнуть до інтеграції (політичне та економічне підґрунття, інфраструктура країн-учасниць та інші чинники).

Глобалізація світової економіки є об'єктивним процесом, що відображає сучасний етап господарського розвитку країн світу та потреби великого транснаціонального виробництва. Основні рушійні сили економічної глобалізації – це незворотній динамічний процес прискорення науково-технічного прогресу і розширення діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК).

У трактуванні феномена «глобалізація» з економічної точки зору прослідковується велика кількість дефініцій даного поняття.

Л.В.Лесков стверджує, що «глобалізація – це сукупність процесів включення національних держав у систему транснаціональних взаємодій та передача цій системі частини своїх суверенних повноважень. Глобалізація означає поширення капіталізму вільного ринку на всі регіони світу та підпорядкування його правилам суверенних держав, що супроводжується згортанням їх самостійності» [6, с. 31].

Американський економіст Томас Фрідман виокремлює три «ери глобалізації»: перша ера (1492–1800 рр.) заснована на відкритті та використанні

ресурсів «Нового світу»; друга ера (1800–2000 рр.) – виникнення багатонаціональних компаній та глобалізація ринків товарів та праці, скорочення транспортних, комунікаційних та виробничих витрат під впливом інноваційних процесів; третя ера (після 2000 р.) розгортається під впливом новітніх інформаційних та комунікаційних технологій [10].

За визначенням лауреата Нобелівської премії в галузі економіки Л.Клайна суть економічної глобалізації визначають наступні чинники: рух товарів між країнами і секторами, рух фінансів і капіталу між країнами і секторами, рух людей між країнами, викликаний потребою здійснення економічних функцій, валютні операції і рух інтелектуальної продукції між дослідницькими і учбовими центрами [12, с. 560].

Вивчаючи доповідь експертів Світового банку «Глобалізація, економічне зростання та бідність», було з'ясовано, що глобалізація виявляється в економічному контексті через потоки товарів, капіталів, мігрантів, що прискорилося з др.половини ХІХ ст.; у свою чергу виокремлено три хвилі глобалізації: перша – 1870–1940 рр., друга – 1950–1980 рр., третя – з 1980 р. та дослідниками доведено системний характер глобалізаційного процесу [13, с. 226], ґрунтовній характеристиці яких було присвячено науковий пошук Ю.Гайдай [2, с. 10–19], а предметом вивчення передумов глобалізаційних інвестиційних процесів стало дослідження Т.Фролової [14].

У руслі розуміння глобалізації, як перш за все економічного явища, виділяють такі етапи глобалізації: інтернаціоналізація (починаючи з середини ХІХ ст.), що відповідає активізації потоків світового експорту товарів; транснаціоналізація, що пов'язана зі стрімким зростанням потоків зарубіжних інвестицій, зокрема, з експансією капіталу США до Західної Європи; власне глобалізація (починаючи з 1980-х рр.).

На думку Ф.Кессіді, під глобалізацією розуміється процес збільшення масштабів інтеграції національних економік до єдиного світового ринку [4, с. 76].

Розгортання процесу економічної глобалізації відзначається суперечливим впливом на національні економіки та на весь перебіг сучасного світового розвитку. Економічна глобалізація розширює можливості країн щодо використання оптимальної комбінації ресурсів, щодо участі у міжнародному поділі праці, сприяє збільшенню прямих інвестицій, які сприяють економічному розвитку, стиранню економічних кордонів. В той же час економічна глобалізація загострює конкурентну боротьбу, спричиняє маніпулювання величезними фінансовими й інвестиційними ресурсами, призводить до поглиблення неоднорідності світу, до збільшення розриву між багатством і бідністю, до виникнення нової моделі світу – «20:80» (80% світових ресурсів контролює так званий «золотий мільярд», що охоплює лише п'яту частину населення планети – США і країни Західної Європи, формується залежність національних економік менш розвинених країн, зростає зовнішній борг).

Якщо розглядати інтеграційні процеси, то суть економічної інтеграції полягає в тому, що національні економічні середовища можуть ефективно співіснувати та розвиватися лише за умови їх міжнародної взаємодії.

Сучасний світовий економічний розвиток характеризується двома головними тенденціями. З одного боку, зростають, посилюються і домінують процеси міжнародної економічної інтеграції, а з іншого боку дані процеси проходять не прямолінійно, оскільки поряд з інтеграційними процесами в окремих регіонах світу мають місце й дезінтеграційні процеси, що викликані політичними, національними та релігійними причинами (наприклад, на євразійському просторі колишнього СРСР, у Центральній і Південно-Східній Європі, на Балканах та ін.) [12, с. 352].

Інтеграція (від лат. «Integration» – «відновлення» і «цілий») – поступове зближення та об'єднання економічних суб'єктів у процесі їх взаємодії (взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозбагачення та ін.) [3].

У свою чергу, економічна інтеграція представляє собою процес зближення і поступового об'єднання національних економічних систем, сучасна найрозвинутіша форма інтернаціоналізації господарського життя.

У широкому розумінні міжнародну економічну інтеграцію визначають і як відносини, і як процес. Інтеграцію в першому розумінні можна тлумачити як відсутність будь-якої форми дискримінації іноземних партнерів і кожній із національних економік, тобто найвищий рівень розвитку міжнародних економічних відносин. Як процес економічна інтеграція проявляється в стиранні відмінностей між економічними суб'єктами – представниками різних держав.

Передумовами виникнення економічної інтеграції є наступні: 1) сучасна науково-технічна революція; 2) соціально-економічна однорідність національних господарств, що зближуються (наприклад, інтеграція в межах ринкової моделі господарювання або інтеграція країн в межах планової економіки); 3) наявність достатньо високих і близьких рівнів економічного розвитку країн; 4) поглиблення та розширення економічної взаємодії різних країн.

Лауреат Нобелівської премії голландський економіст Я.Тінберген трактує економічну інтеграцію як створення найбільш бажаної структури світової економіки, зняття штучних бар'єрів в її функціонуванні і введення необхідних елементів координації та уніфікації [16].

Поняття «економічна інтеграція» містить такі ознаки: 1) взаємопроникнення і переплетіння бізнес-процесів різних економічних систем; 2) глибокі структурні зміни усередині економічних систем, що інтегруються; 3) виникнення структур, що регулюють інтеграційні процеси [11, с. 178].

Економічна інтеграція може розглядатися на двох рівнях: *мікроекономічному* (горизонтальна та вертикальна інтеграція) та *макроекономічному* (представлений формами регіональної економічної інтеграції).

На мікрорівні економічна інтеграція здійснюється через взаємодію капіталу окремих господарюючих суб'єктів (підприємств, фірм) сусідніх країн шляхом формування системи економічних угод між ними, створення філіалів за кордоном і т. ін. На макрорівні економічна інтеграція здійснюється на основі формування економічних об'єднань держав і узгодження національних політик [7].

Окреслимо особливості форм макроекономічної інтеграції: 1) зона преференційної торгівлі (зона з пільговим торговельним режимом, коли дві або декілька країн зменшують взаємні тарифи з імпорту товарів, зберігаючи рівень тарифів в торгівлі з іншими країнами), 2) зона вільної торгівлі (характеризується особливим пільговим торговельним режимом для країн-учасниць за рахунок усунення внутрішніх тарифів при їх збереженні в торгівлі з іншими країнами).

Прикладом слугують такі інтеграційні об'єднання: Північноамериканська зона вільної торгівлі, НАФТА, (1994), Організація Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС, 1989), 3) Митний союз (угода двох або декількох держав, що передбачає усунення внутрішніх тарифів та встановлення спільного зовнішнього тарифу; митний союз передбачає заміну декількох митних територій однією при повній ліквідації митних податків в межах митного союзу і створенні єдиного зовнішнього митного тарифу). Угоди про створення митного союзу діяли у Бенілюксі (з 1948 р.), в Європейському союзі (з 1968 р.).

Спільний ринок – це вища від наведених форма інтеграції, виступає результатом інтеграції ринків товарів та послуг, веде до кращого розміщення капіталу і трудових ресурсів, тобто до їх вільного переміщення. Це створює вигідніші умови для безперервного функціонування механізму вільної конкуренції, а в результаті надає кращі можливості адаптації до бажаних ринкових тенденцій.

Прикладами слугують Спільний ринок Південного Конуса, МЕРКОСУР (1991), Асоціація держав Південно-Східної Азії, АСЕАН (1967) [9, с. 488–570].

У свою чергу, економічний союз – це об'єднання національних економік декількох країн на основі митного союзу, спільного ринку, уніфікації фінансових систем і проведення спільної валютної політики. Наприклад, Економічний союз, Бенілюкс (1948), Співдружність незалежних держав (СНД, 1992). На основі економічних створюються і політичні союзи, в яких поряд з економічною забезпечується й політична інтеграція [12, с. 570].

При утворенні зон преференційної та вільної торгівлі, митних союзів міждержавні відносини стосуються лише сфери обміну, тобто розвивається торговельна інтеграція. Глибші форми міждержавної координації створюють умови для інтеграції і у сфері виробництва.

Розглянувши форми міжнародної економічної інтеграції доречно зосередити увагу на питанні створення економічних інтеграційних угруповань, яке має включати політико-правові, економічні, соціально-культурні та інфраструктурні умови.

Слід також взяти до уваги, якщо розглядати економічні умови інтеграції перш за все треба проаналізувати рівень розвитку країн, їх ресурсні та технологічні потенціали; ступінь зрілості ринкових відносин, зокрема національних ринків товарів, послуг, капіталу та праці, масштаби та перспективи розвитку економічних взаємозв'язків країн і т.ін.

Економічна інтеграція на сьогодні може тлумачитися як спосіб усунення ефектів, що спотворюють ситуацію довершеної конкуренції. У даному разі економічна інтеграція розглядається як засіб підвищення ефективності

розподілу і використання виробничих ресурсів на основі формування ринку довшеної конкуренції. Наприклад, заявлена мета створення ЄС – «повна ефективність економіки країн-членів», якраз демонструє розуміння цільової функції інтеграції як макроекономічного завдання наближення економіки до ідеального стану [11, 179].

Інша точка зору щодо цілей економічної інтеграції територіальних систем була викладена Е.Габальо (1996), генеральним секретарем Європейської конфедерації профспілок. Він пропонував визначити першочерговою ціллю інтеграційної політики ЄС підвищення рівня зайнятості населення [15]. Пріоритетною метою інтеграції також може бути економічна конвергенція (вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку регіонів і країн, що входять у територіально-інтегровану структуру).

Розглядаючи теоретичний інструментарій аналізу поняття «*економічна інтеграція*», О.О.Колодіна визначає такі основні ознаки даного феномена: 1) взаємопроникнення та переплетення виробничих різних економічних систем; 2) глибокі структурні зміни всередині, що інтегруються, 3) виникнення структур, що регулюють інтеграційні процеси [5, с. 19].

Отже, в інтеграційному дискурсі присутнє різноманіття уявлень про цільову функцію інтеграції. Варто зазначити, що жодну з представлених цілей не можна розглядати як головну мету економічної інтеграції, а розглядати всі напрямки лише з точки зору комплексного підходу [11, с. 181].

Сьогодні у світі нараховується значна кількість економічних регіональних угруповань. Серед них до найбільш ефективно діючих можна віднести – в Західній Європі: Європейський Союз (ЄС); у Північній Америці: Північноамериканську угоду про вільну торгівлю (НАФТА), у Південній Америці: Південний спільний ринок (МЕРКОСУР), в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні: Азіатське-Тихоокеанське економічне співтовариство (АТЕС), в Південно-Східній Азії: Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН).

Найбільш яскравим прикладом реальної інтеграції слугує Європейській Союз (ЄС), (European Union, EU). На сьогодні ЄС – це інтеграційне об'єднання 27-ми країн Європи, згідно статистичних даних Міжнародного Валютного фонду ВВП країн ЄС на 2012 р. становив 15,63 трлн. дол. (за паритетом купівельної спроможності) [17].

Очевидно, що у своїй еволюції ЄС пройшов усі основні форми інтеграції: зону вільної торгівлі, митний союз, економічний союз, політичний союз. При цьому неодноразово змінювалась назва даного інтеграційного угруповання, що відображує його еволюцію.

Відповідно до наукових позицій українських учених Д.Г.Лукашенка, Т.В.Кальченка, на сьогодні економічна глобалізація демонструє не стільки світогосподарську консолідацію розвитку, скільки міжкраїнову та функціональну асиметричність. Окремішність міжнародних фінансів, їх дедалі значніший «відрив» від реального сектора світової економіки зумовлюють найважливу суперечність глобального відтворювального процесу, що відображається у посиленні асиметрій глобального соціально-економічного

розвитку. Глобальні ринки на відміну від національних не мають аналогічної правової інституційної надбудови. Міжнародні економічні організації, необхідність у яких була викликана до життя регламентуванням світових економічних процесів, не є здатними на сьогодні розв'язати цю проблему [8, с. 41].

Варто зазначити, що на сьогодні світове господарство є цілісним, інтегрованим, динамічним, ґрунтується більшою мірою на принципах ринкової економіки, об'єктивних закономірностях міжнародного розподілу праці, інтернаціоналізації виробництва. До особливостей сучасного етапу розвитку міжнародних економічних відносин слід віднести зростаючий взаємозв'язок і взаємозалежність окремих національних систем, що в подальшому знайде своє втілення у якісно новій системі світового порядку [1, с. 51].

Таким чином, враховуючи вищесказане, міжнародна економічна інтеграція виступає характерною особливістю сучасного етапу розвитку світової економіки, яка стала могутнім інструментом прискореного розвитку регіональних економік і підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку країн – членів інтеграційних угруповань. Саме в трикутнику «національна економіка – транснаціоналізація – регіональна інтеграція» знаходяться ключові проблеми економічної взаємодії країн світу, зокрема і України.

З огляду на викладене посилюється актуальність проблеми інтенсифікації процесів інтернаціоналізації виробництва і капіталів, розширення масштабів транснаціоналізації і розвиток на їх основі інтеграційних процесів, які визначають основну тенденцію розвитку сучасного світового господарства.

Література

1. Булатова О.В. Розвиток глобальної економічної інтеграції: теоретичний аспект / О.В.Булатова // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – 2012. – № 1. – С. 49–54.
2. Гайдай Ю.В. Еволюція економічної глобалізації та її рушійні сили) / Ю.В.Гайдай [Електронний варіант]. – Режим доступа : kneu.kiev.ua/.../evolycia_ekonom_glob.doc
3. Інтеграція [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>
4. Кессиди Ф.Х. Глобализация и культурная идентичность / Ф. Х. Кессиди // Вопросы философии. – 2003. – № 1. – С. 46–79.
5. Колодина Е.А. Имплицитная целевая функция экономической интеграции / Е.А.Колодина // [Известия Иркутской государственной экономической академии](#), 2002. – № 3. – С. 18–22 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/implitsitnaya-tselevaya-funktsiya-ekonomicheskoy-integratsii>
6. Кривонос Р.А. Інтеграційні процеси у Європі та Північній Америці: навчальні матеріали з курсу «Країнознавство Європи та Північної Америки» / Р.А. Кривонос. – К. : ІМВ, 2007.

7. Кукурудза І. Міжнародна економіка. Матеріали до лекцій та семінарів Івае Кукурудза. – Черкаси : Редакційно-видавничий відділ Черкаського державного університету, 2000. – 184 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/18/1481.html>
8. Лук'яненко Д.Г., Кальченко Т.В. Стратегії глобального управління. – С. 6–43. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ierjournal.com/journals/8-9/2008_2_Lukyanyenko_Kalchenko.pdf
9. Міжнародні організації: навч. посіб. / за ред. О.С.Кучика. – 2-ге вид., переробл. і доп. – К. : Знання, 2007. – 749 с.
10. Паламарчук В.А., Душейко О.А. [Вплив процесів глобалізації на систему міжнародних економічних відносин](http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_3/Dusheyko_310.htm) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_3/Dusheyko_310.htm
11. Піпченко Н.О. ЄС у міжнародних відносинах ХХІ століття: інформаційно-комунікативний аспект/ Піпченко Н.О. // Науковий Вісник Дипломатичної Академії України. – 2012.– Вип.№18.– С. 176–181.
12. Світова економіка/ за ред. Філіпенко А. С. – Київ: Либідь, 2002. – 581 с.
13. Тараненко І.В. Обґрунтування часових меж формування глобальної економічної системи методами статистичного моделювання / І.В. Тараненко, Ю.К. Тараненко // Європейський вектор економічного розвитку: зб.наук.пр. – Дніпропетровськ: ДУ імені Альфреда Нобеля, 2011. – № 2 (11). – С. 225–239.
14. Фролова Т.О. Передумови глобалізаційних інвестиційних процесів / Т.О. Фролова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/217/knp217_82-89.pdf
15. The Europe, 1996. – 3–9 October.
16. Tinbergen Jan. International Economic Integration / Jan Tinbergen. – Elsevir, 1965. – 142 p.
17. World Economic Outlook Update [Web site]. – Access mode : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/update/02/>